

Едуард Вільчковський,
wlod_pas@o2.pl
Анатолій Вольчинський,
vaj65@mail.ru
Сергій Козіброцький
Kozibrotskyy@mail.ru

Стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 рр.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Анотації:

Кожній суспільній формації притаманна своя система фізичного виховання, рівень розвитку якої зумовлений рівнем матеріальної й духовної культури суспільства. Українська національна система фізичного виховання має глибокі історичні корені. У процесі історичного розвитку виробилися народні самобутні ігри та фізичні вправи, які, на жаль, за останні роки великою мірою розгублені й забуті. Мета дослідження – виявити стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 рр. Аналіз та узагальнення архівних документів дав підставу зробити висновок, про те, що в 1920–1930 рр. на Волині існувало багато спортивних клубів різних національних меншин, зокрема українські клуби «Гарт», «Стир», «Горинь» та організація «Пласт», польський спортивний клуб «Сокол», чеський – «Сокол», російські клуби в Луцьку й Рожищі, єврейські – «Теміда», «Хароель», «Шомрія», «Хазмонея». У багатьох містах з'являються військово-спортивні клуби (Луцьк, Володимир-Волинський, Бережне, Рівне). Частина населення об'єднується в клуби з чітко визначеним спортивним ухилом (Волинська окружна спілка футболістів). Також створювалися клуби на основі професійних ознак: поліцейський спортивний клуб, спілка фізичних вихователів. При клубах функціонували різноманітні спортивні секції, а члени клубів брали активну участь у спортивних змаганнях. У цей період існувало багато програм і директивних указівок із військової підготовки учнів у гімназіях і шко-

Едуард Вільчковський, Анатолій Вольчинський, Сергій Козіброцький. **Состояние физического воспитания на Волини в 1920–1930 гг.** Каждой общественной формации присуща своя система физического воспитания, уровень развития которой обусловлен уровнем материальной и духовной культуры общества. Украинская национальная система физического воспитания имеет глубокие исторические корни. В процессе исторического развития выработались народные самобытные игры и физические упражнения, которые, к сожалению, за последние годы в большой степени растеряны и забыты. Цель исследования – выявить состояние физического воспитания на Волини в 1920–1930 гг. Анализ и обобщение архивных документов позволили сделать вывод о том, что в 1920–1930 гг. на Волини было много спортивных клубов разных национальных меньшинств, в частности украинские клубы «Гарт», «Стир», «Горынь» и организация «Пласт», польский спортивный клуб «Сокол», чешский – «Сокол», российские клубы в Луцке и Рожищах, еврейские – «Теміда», «Хароель», «Шомрия», «Хазмонея». Во многих городах появляются военно-спортивные клубы (Луцк, Владимир-Волинский, Бережное, Ровно). Часть населения объединяется в клубы с четко определенным спортивным уклоном – Волинский окружной союз футболістов. Также создавались клубы на основе профессиональных признаков: полицейский спортивный клуб, союз физических воспитателей. При клубах функционировали различные спортивные секции, а члены клуба принимали активное участие в спортивных сорев-

Eduard Vylchkovsky, Anatolii Volchinsky, Serhii Kozibrotsky. **Physical Education in Volyn in 1920–1930.** *Actuality.* Each social formation is characterized by its own system of physical education, the development of which is determined by the level of material and spiritual culture of a state. The ukrainian national system of physical education has deep historical roots. Original folk games and physical exercises were elaborated in the process its historical development, most of which have been unfortunately forgotten in recent years. The aim of the research is to define the state of physical education in Volyn in 1920–1930. *Results.* The analysis and generalization of archival documents led to the conclusion that there were many sports clubs of various national minorities in Volyn in 1920–1930 including the Ukrainian clubs «Gart», «Styr», «Goryn» and the organization «Plast», the Polish club «Sokol», Czech «Sokol», the Russian clubs in Lutsk and Rozhische, Jewish «Temida», «Haroel» «Shomriya» «Hazmoneya». Military sports clubs were organized in many cities and towns (Lutsk, Volyodymyr-Volynskiy, Berezhner, Rivne). A part of people formed clubs with definite sports bias: Volyn district football association. Clubs based on professional characteristics were created too: police sports club, association of physical educators. There were

лах. Регулярно організувалися літні табори, де вивчали (муштру формальну; школу стрільби, науку про зброю; науку про зброю, бойовий вишкіл; стрільбу, вишколення бойове; читання військових карт; військову історію XVIII ст.; володіння багнетом й ін. Отже, фізичне виховання цього часу було систематизованим та мало спортивний і воєнізований характер.

нованиях. В этот период было много программ и директивных указаний по военной подготовке учащихся в гимназиях и школах. Регулярно организовывались летние лагеря, где изучались муштру формальную; школу стрельбы, науку об оружии; боевую выучку; «вышколение» боевое; чтение военных карт; военную историю XVIII в.; владение штыком и др. Таким образом, физическое воспитание этого периода было систематизированным и имело спортивный и военизированный характер.

various sports sections in the clubs, and the club members took active part in sports competitions. A lot of programs and teaching guides on military training of students at gymnasiums and schools were worked out. Summer camps were organized regularly, where formal drill, school of shooting, science of weapons, combat training, military map reading; military history of the XVIIIth century; bayonet craft were taught. Conclusions. Physical education of the period was systematic and had sports and military biases.

Ключові слова:

фізичне виховання, спортивні клуби, спортивні секції, спортивні змагання, військове виховання.

физическое воспитание, спортивные клубы, спортивные секции, спортивное соревнование, военное воспитание.

physical education, sports clubs, sports sections, sports competitions, military education.

Вступ. Серед багатьох сфер людської діяльності чільне місце посідає фізична культура, яка є органічною складовою частиною національної культури.

Кожній суспільній формації притаманна своя система фізичного виховання, рівень розвитку якої зумовлений рівнем матеріальної й духовної культур суспільства [3; 4; 6; 7]. Розвинені системи фізичного виховання формуються при достатньо високому рівні матеріальної та духовної культур. Українська національна система фізичного виховання має глибокі історичні корені. У процесі історичного розвитку виробилися народні самобутні ігри й фізичні вправи, які, на жаль, за останні роки великою мірою розгублені та забуті [1; 6; 9].

Водночас сучасна система фізичного виховання в Україні переживає низку кризових явищ. Спроба розв'язати їх «косметичним ремонтом» старої системи фізичного виховання, не дала позитивних результатів.

Незважаючи на наявність чималої кількості наукових досліджень із питань історії фізичної культури [1; 2; 5; 6; 8], не вивчали та свідомо замовчували інформацію про діяльність спортивних клубів й організацій на початку XX ст., які проводили велику освітню та виховну роботу серед населення краю.

Історичний аналіз практики фізичного виховання на Волині в 1920–1930 рр. дає підстави визначити концептуальні положення, що повинні лягти в основу процесу формування нової системи фізичного виховання.

Мета дослідження – виявити стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 рр.

Матеріалом і методами дослідження слугували аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, програмно-нормативних й архівних документів.

Результати дослідження. Дискусія. Аналіз архівних документів свідчить, що в 1920–1930 рр. на Волині існувало багато спортивних клубів різних національних меншин. Серед них – російські клуби в Луцьку й Рожищі, єврейські – «Теміда», «Хароель», «Шомрія», «Хазмонья», спілки європейських скаутів у Рівному, Дубно, Луцьку, польський спортивний клуб «Сокіл», чеський – «Сокіл» та ін. У багатьох містах з'являються військово-спортивні клуби (Луцьк, Володимир-Волинський, Бережне, Рівне). Частина населення об'єднується в клуби з чітко визначеним спортивним ухилом (Волинська окружна спілка футболістів). На основі професійних ознак створено поліцейський спортивний клуб, спілку фізичних вихователів.

Крім того, майже у всіх школах, що існували в той час, проводилися уроки з фізичної культури. Розроблено спеціальну програму, за якою відбувалося навчання. У кінці кожного року деякі навчальні заклади складали річний звіт про фізичне виховання учнів.

Для підвищення рівня професійної підготовки вчителів фізичної культури проводили конференції, де обговорювали найгостріші питання методики навчання, організації занять тощо.

На особливу увагу заслуговують українські спортивні клуби (УСК), які створено на Волині в 1920–1930 рр. Серед них – «Стир» у Луцьку, «Горинь» у Рівному, «Гарт» у Здолбунові, спортивні клуби в Ковелі, Дубно, Радзивиліві та ін. Велику увагу на фізичне виховання українських дітей і молоді звертали Волинське українське об'єднання, організації «Пласт», «Юнак».

Мета українського спортивного клубу «Стир» – упровадження й культивування різноманітних видів спорту, що не шкідливі для здоров'я та не заборонені існуючими правилами (легка атлетика, бокс, теніс, копаний м'яч (футбол), плавання, лещетарство (лижний спорт) й ін. Крім того, на ґрунті фізичного виховання за допомогою гімнастики та рухливих забав викликали зацікавлення серед громадян, любов до спорту й підтримували спортивні та товариські зв'язки з іншими спортивними організаціями.

Клуб складався з членів й учасників (особи, яким виповнився 21 рік і які не були покарані судом). За заслуги перед спортом членам клубу на загальних зборах надавали почесне членство. Різниця між членами й учасниками – те, що останні не мали права голосу на загальних зборах клубу й права вибору. Прийняття членів та учасників відбувалося на загальних зборах таємним голосуванням. Найвищою клубовою владою були загальні збори, а органами клубу – управа, ревізійна комісія, клубовий суд.

Головою клубу був Сергій Тимошенко, заступником – Володимир Теліглов, секретарем – Аркадій Сало. Представники клубу брали участь у багатьох змаганнях, що відбувалися на Волині. Так, наприклад, у змаганнях із плавання, які проходили 19 липня 1937 р. на терені Луцька, члени клубу зайняли два перші й два другі місця, що свідчить про досить високі спортивні здобутки українців. Більше того, два перші місця для інших клубів також вибороли українці.

У кінці серпня клуб брав участь у першості Волині з кошиківки (баскетболу) та сітківки (волейболу). У сітківці здобули друге місце, а в кошиківці – третє.

27 серпня 1936 р. в Луцьку відбулися змагання поміж Українським і Російським клубами із сітківки з рахунком 2 : 1 на користь «Стиру». Крім спортивних змагань УСК, «Стир» улаштував вечори відпочинку для молоді, де організовували різноманітні ігри, танці й забави.

Велику роботу проводили члени клубу в будівництві павільйону над Стиром. За рішенням загальних зборів від 7 травня 1937 р. кожен член зобов'язаний відпрацювати 20 годин або взамін дати 3 злоті готівкою. Так само кожен зобов'язаний збирати пожертвування на цілі клубу за підписними листами.

Активною була діяльність Українського спортивного клубу «Горинь» у Рівному. При ньому існували секції (копаного м'яча (футбол), боксу, пінг-понгова, музична та ін.) Найактивнішою й найчисленнішою була секція копаного м'яча. Протягом 1936 р. вона розіграла 90 зустрічей. Особливо цікавою була гра з УСК «Гарт» зі Здолбунова, що відбулася 24 травня 1936 р. в Рівному з нагоди 10-ї річниці смерті отамана війська УНР Симона Петлюри. У міру можливості клуб брав участь у роботі різних українських товариств, організацій, в українських національних святах, що сприяло піднесенню національної свідомості.

Велику увагу фізичному вихованню молоді приділяло Волинське українське об'єднання (ВУО). Його діяльність спрямована на виконання великого обсягу завдань, серед яких – об'єднання української молоді в гуртки фізичного виховання, спортивні та гуртки танців (національні й загальні), а на їх основі формувати здоровий, фізично та духовно розвинений народ.

Діяльність Волинської організації «Пласт», що об'єднувала широкі верстви населення, великою мірою також спрямована на фізичне виховання молоді. Перші гуртки організовано в Олександрії та Рівному ще в 1923 р., але масове поширення «Пласту» простежено в 1925–1926 рр. Так, 18–19 серпня 1927 р. в Олександрійському лісі проведено зустріч галицьких і волинських пластунів. У вересні, незважаючи на опір поліції, відбулося перше зібрання пластунів Волині. Молодь виконувала різні загальнорозвивальні вправи, проводила спортивні змагання.

У грудні 1927 р. представники Волині вперше взяли участь у роботі II Верховного пластового з'їзду. Поширення пластових ідей та збільшення їх кількості занепокоїло польську адміністрацію – і 23 липня 1928 р. «Пласт» на Волині, відповідно до розпорядження, був заборонений. «Пласт» пішов у підпілля. Незважаючи на утиски, переслідування та арешти, організація проіснувала до 1939 р., а в 1942 р. значна частина волинських пластунів увійшла до складу УПА.

Дослідження архівних документів відкриває цікаві відомості про стан фізичного й військового виховання гімназистів. Проаналізувавши навчальний план і щорічні звіти директора гімназії опікуну Волинського шкільного округу, можна зробити висновок, що цим предметам відведено важливу роль у підготовці молоді до праці та оборони Вітчизни (табл. 1).

**Навчальний план на 1923/1924 навчальний рік. Місто Луцьк.
Назва школи «Державна гімназія імені Тадеуша Костюшко». Тип гімназії – гуманітарний**

Назва предмета	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Разом
Релігія католицька	4	4	4	4	2	2	2	2	24
Польська мова	10	8	8	8	4	4	5	5	52
Латинь	–	–	–	12	6	6	5	5	34
Французька	–	12	10	8	4	4	4	3	45
Німецька	–	12	10	8	4	4	4	3	45
Історія	–	4	4	6	5	5	5	5	34
Географія	6	6	4	6	2	–	–	–	24
Математика	12	8	8	8	4	4	4	5	53
Фізика і хімія	–	6	10	–	–	4	4	4	28
Природознавство	8	8	6	6	2	–	–	–	30
Пропедевтика філософії	–	–	–	–	–	–	–	3	3
Правопис	4	–	–	–	–	–	–	–	4
Малювання	8	4	4	4	2	2	2	2	28
Співи	4	4	2	–	–	1	2	2	15
Ручна праця	6	4	4	–	–	–	–	–	14
Гімнастика	4	4	4	4	2	2	2	2	24
Разом годин у класі	66	84	78	74	37	38	39	41	457

Крім навчального плану, існувало багато програм і директивних указівок із військової підготовки учнів у гімназіях і школах. У них зазначено: «Військова підготовка має цілком через впровадження в програми занять, пов'язаних з приготуванням до служби у війську, вироблення у молоді спритності, розвивати силу і характер призовника».

Ця підготовка ставить завдання – виробити в молоді тілесну спритність, витривалість, наполегливість, силу волі, здорові міцні нерви, розвивати спостережливість, ініціативу та швидкість реакції; пробудити навички індивідуальної й групової діяльності, гідність, гонор і любов до Вітчизни; використовувати такі принципи, які у своїй основі так виховують громадян, як і військові школи. Перед лицем смерті солдат повинен проявити силу, витривалість, мусить протиставити втомі, апатії, страхом сильну волю, загартованість, мати сильне тіло й силу духу.

Програми військової підготовки ґрунтуються на фізичному вихованні (гімнастика, легка атлетика та ігри в гурті), що своїм впливом на організм виробляє цінні психічні стани, такі як жвавість, швидкість реакції, гарт, витривалість. Крім того, школа стрільця – запозичення з науки про зброю для ознайомлення із сучасними засобами бою – повинна навчити стрільби як одному з умінь, що виробляє навички застосування зброї, поводження з нею.

У директивних указівках опікуна Волинського шкільного округу та командування військового корпусу про проходження військової підготовки учнями гімназій, які надсилали дирекціям середніх державних закладів і приватним школам, учительській семінарії в Луцьку, торговим школам у Ковелі, Луцьку й Рівному, ремесловим – Луцьку, Володимирі та Здолбунові, читаємо:

«Варшава 9 червня 1925 року. Додатки та зауваження в справі організації літніх таборів.

1) До шкільних таборів не можуть бути допущені хлопці, які не пройшли попередню підготовку через дирекцію школи.

2) Переїзд учасників до табору належить організувати так, щоб всі учні даної школи їхали одним транспортом, разом із вчителем.

3) В кожному таборі належить організувати шефську опіку, котра займеться організацією побуту учасників.

4) Нагадую з наголосом п. VII статуту таборів літніх, який забороняє вживання алкоголю в таборі як учасникам, так і керівному персоналу табору! Палити в таборі теж мусить бути суворо заборонено.

5) По закінченню таборів, слід присилати в кураторіум звіти про стан фізичного виховання та педагогів-вихователів.

Від імені міністра військових справ, шеф генерального штабу генерал-Заяць. До кураторіуму шкільного округу.

1) З погляду на попередні роки в поточному році буде організований літній табір для 40 вчителів середніх шкіл для підготовки їх керівниками шкільних курсів.

2) Незалежно від цього табору буде організований ще один для вчителів загальноосвітніх шкіл для 60 кандидатів. В цьому таборі буде розглядатись фізичне виховання і вишколення стрілецьке.

3) Разом з цим, буде організований табір для шкільної молоді на 560 місць

Кандидати отримують пайок та обмундирування, що складається з кофти, штанів, черевик та обмоток. Тривалість табору 6 тижнів, починаючи з 6 липня 1925 року. Одночасно повідомляємо, що табір буде розміщений в наметах біля Вергільської річки, земля Краківська».

Програма

Вишколення (підготовки) артилерійських шкільних курсів (7 і 8 класи)

1. Історія артилерії, із спеціальним оглядом польської артилерії.
2. Тактичний розділ артилерії.
3. Обслуговування французької гармати 75 мм. В.з. 89.
4. Комплект 75 мм французької гармати.
5. Інструкція стрільби.
6. Балістика. Рух снаряда в середині ствола. Дія порохових газів. Рух снаряда в повітрі.
7. Оптичні пристрої, що використовуються в польовій артилерії.
8. Служба в полі. Різні способи керівництва справами. Карпати.
9. Топографія. Користування оптичним пристроєм.
10. Вправи зі стрільби.

Якщо програма цілком не буде вичерпана в 1924/225 навчальному році., то залишиться перенесена на 1925/26 н.р. Підпоручник Велічко-Веліцкі».

Аналізуючи журнал відвідувань занять із військової підготовки за 1927 р., бачимо, що за списком там сімдесят вісім хлопців. Заняття проводили двічі на тиждень, один урок і два уроки підряд, тобто 3 год щотижня. У групі були учні з четвертого по восьмий класи. Ось орієнтовні теми занять:

- 1) муштра формальна;
- 2) школа стрільби; наука про зброю; КБ маузер нч. 98;
- 3) наука про зброю, бойовий вишкіл;
- 4) стрільба, вишколення бойове;
- 5) наука про зброю. читання військових карт;
- 6) військова історія XVIII вік;
- 7) володіння багнетом;
- 8) школа стрільця, наука про зброю;
- 9) двохденні стрільби першого класу;
- 10) фізичне та спортивне виховання, естафетний біг 4x100 метрів, 10x100 м та біг військовий;
- 11) естафетний біг 10x200 м;
- 12) стрільба. Організація пішого строю.

Продовжуючи далі дослідження документів, знаходимо вказівки опікуна Волинського шкільного округу з фізичної й військової підготовки, у яких ідеться про організацію в середніх і спеціальних школах змагань зі стрільби:

- 1) стрільба з КБКС 22 калібр по відкритих мішенях;
- 2) три постріли пробні;
- 3) десять пострілів у двох серіях;
- 4) час обох серій – 15 хв;
- 5) обов'язкове положення – лежачи, без підпори;
- 6) відстань до мішені – 50 м;
- 7) розмір мішені – 20x14 см.

Тут же читаємо вказівку міністра військових справ про організацію підготовки шкільної молоді до оборони республіки: «Мусимо в поточному навчальному році впровадити підготовку військової юнаків та дівчат до служби помічного військової в перших класах всіх шкіл, як обов'язковий предмет. Від військових або вишколених занять може бути звільнений учень тільки тимчасово або частково на підставі дозволу шкільного лікаря.

Організація занять, опіка і контроль над їх виконанням входять в обов'язки директора школи і педагогічної ради. Безпосередній нагляд фахівця над юнацькими секціями здійснює комендант військової адаптації. А над дівочими військовими секціями інструктора Р.В.К. Інструкторка повинна проводити

вишколення при співпраці шкільного лікаря і місцевих лікарень. Військова влада забезпечує зброєю, обладнанням та спорядженням для вишколення помічників інструкторів.

Виконання поставленого завдання має бути реалізоване наступним чином:

а) звернути на процес виховання пильну увагу і, передусім, на ті всі чинники, котрі сприяють формуванню сильних, твердих характерів, вироблення відповідальності за працю індивідуальну та групову, до зацікавлення військовою службою, любові до Вітчизни, почуття гідності, відповідальності та патріотизму:

б) ставити акцент на знаннях, котрі мають зв'язок з обороною держави і забезпечують спеціальну опіку тілесних вправ та військової підготовки молоді.

В зв'язку з тим, звертаю увагу панів директорів на результат заінтересування та організацію співпраці всіх вчителів у справі підготовки молоді до оборони краю. Бажаю директорам швидше в своїх колективах донести про організацію шкільних курсів і розпочати працю. Підготовка військова буде впроваджуватись окремими рекомендаціями, у всіх середніх, вчительських семінаріях і спеціальних школах, крім ліцеїв. Нагадую, що для хлопців 4 класу, які беруть участь у військових курсах, щотижня відводили дві години на ігри, розваги та спорт.

Куратор округу шкільного (Д–д Е. Новічки)».

Продовжуючи аналіз фізичного виховання в гімназії ім. Т. Костюшко, потрібно сказати, що в цьому напрямі теж велася планова цілеспрямована робота. На заняття гімнастиком з першого по четвертий клас відводили чотири години на тиждень, з п'ятого по восьмий – лише дві. Протягом усього навчального року сплановані та проводилися міжшкільні спортивні змагання. Із вересня по листопад відбувалися «розигриші із сітківки» (волейбол), та «кашківки» (баскетбол). Також проводили змагання з народних ігор. Молодь віком 16 і більше років брала участь у легкоатлетичних змаганнях, які включали біг на 100 м, естафету 4x100 м, стрибки вгору й у довжину, штовхання ядра 7 кг та метання диска 2 кг. У грудні проводили «пінг-понгові змагання» (настільний теніс), із бігу на лижах і хокею на льоду. У березні відбувалися міжшкільні гімнастичні змагання. У червні організовано змагання з плавання.

Випускники кожного класу повинні були здати такі тести з легкої атлетики: стрибок у довжину з розбігу, стрибок угору, біг 60 м та метання м'яча вагою 350 г. правою й обов'язково лівою рукою, при цьому враховували суму двох кидків. Щорічно вчителі фізичного виховання складали детальний звіт опікуну Волинського шкільного округу про фізичну підготовку учнів, у якому, крім вищеперахованих розділів, уміщувались і такі, як ріст із точністю до 0,5 см, вага в кілограмах та грамах.

Висновки. Аналіз та узагальнення архівних документів дав підставу зробити висновок про те, що в 1920–1930 рр. на Волині існувало багато спортивних клубів різних національних меншин, зокрема українські «Гарт», «Стир», «Горинь», та організація «Пласт», польський спортивний клуб «Сокіл», чеський «Сокіл», російські клуби в Луцьку й Рожищі, єврейські – «Теміда», «Хароель», «Шомрія», «Хазмонея». Частина із них мала чітко визначене спортивне спрямування, як-от: Волинська окружна спілка футболістів. Також створено клуби на основі професійних ознак, наприклад поліцейський спортивний клуб, спілка фізичних вихователів. При них функціонували різноманітні спортивні секції, а члени клубу брали активну участь у спортивних змаганнях. У багатьох містах з'являються військово-спортивні клуби.

Окрім фізичного виховання, велику увагу приділяли військовому вихованню гімназистів. У цей період існувало багато програм і директивних указівок з військової підготовки учнів у гімназіях і школах. Програми з військової підготовки ґрунтувалися на фізичному вихованні (гімнастика, легка атлетика та ігри в гурті). Регулярно організовували літні табори, де вивчали муштру формальну, школу стрільби, науку про зброю, читання військових карт, військову історію XVIII ст., володіння багнетом.

Отже, у 1920–1930 рр. на Волині існувала досить чітка система фізичного виховання населення.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження вбачаємо у виявленні закономірностей розвитку фізичної культури на Волині в 1920–1930 рр.

Джерела та література

1. Завацький В. І. Козацькі забави : навч. посіб. / В. І. Завацький, А. В. Цьось, О. І. Бичук, Л. І. Пономаренко. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – 112 с.
2. Козіброцький С. П. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів (історико-методоло-

References

1. Zavatskyi, V. I., Tsos, A. V., Bychuk, O. I. & Ponomarenko, L. I. (1994). *Kozatski zabavy: Navchalnyi posibnyk [Cossack fun]*. Lutsk: Nadstyria, 112.
2. Kozibrotskyi, S. P. (2002). *Prohramno-normatyvni osnovy fizychnoho vykhovannia studentiv (istoryko-*

- гічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / С. П. Козіброцький ; Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Львів, 2002. – 16 с.
3. Козіброцький С. П. Особливості програмування фізичного виховання у вищих навчальних закладах України в 30-х роках ХХ століття / С. П. Козіброцький // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – С. 21–23.
4. Козіброцький С. П. Програмне забезпечення фізичного виховання студентів в довоєнний період / С. П. Козіброцький // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – № 10. – С. 12–15.
5. Санюк В. І. Традиції фізичного виховання на Волині / В. І. Санюк, А. В. Цьось // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні : матеріали I респ. конф. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – С. 267–270.
6. Система фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі та України (XVI – початок ХХІ століття): порівняльний аналіз : монографія / Е. С. Вільчковський, Б. М. Шиян, А. В. Цьось, В. Р. Пасичник. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 240 с.
7. Цьось А. В. Закономірності розвитку фізичної культури / А. В. Цьось / Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – № 3 (7). – С. 19–23.
8. Цьось А. В. Історія фізичного виховання на теренах України з найдавніших часів до початку ХІХ ст. : навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.] / А. В. Цьось, Н. А. Деделюк. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 456 с.
9. Цьось А. В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців : монографія / А. В. Цьось. – Луцьк : Надстир'я, 2000. – 376 с.
- metodolohichniy analiz) : avtoref. dys. kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu : 24.00.02 [Software-normative bases of students' physical education (historical and methodological analysis)]. Lviv. derzh. in-t fiz. Kultury, L., 16.
3. Kozibrotskyi, S. P. (2002). Osoblyvosti prohramuvannia fizychnoho vykhovannia u vyshekykh navchalnykh zakladakh Ukrainy v 30-kh rokakh XX stolittia [Programming features of physical education in higher educational institutions of Ukraine in the 30th of XX century]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi : zb. nauk. pr. Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky*, Lutsk, 21–23.
4. Kozibrotskyi, S. P. (2007). Prohramne zabezpechennia fizychnoho vykhovannia studentiv v dovoiennyi period [Software supplies of students' physical education in pre-war period]. *Nauk. visn. Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, Lutsk : RVV Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky "Vezha"*, no. 10, 12–15.
5. Saniuk, V. I. & Tsos, A. V. (1994). Tradytzii fizychnoho vykhovannia na Volyni [Physical education traditions in Volyn]. *Materialy I respublikanskoii konferentsii "Kontseptsiia pidhotovky spetsialistiv fizychnoi kultury v Ukraini"*, Lutsk: Nadstyria, 267–270.
6. Vilchkovskiy, E. S., Shyian, B. M., Tsos, A. V. & Pasichnyk, V. R. (2016). Systema fizychnoho vykhovannia uchniv zahalnoosvitnikh shkil Polshchi ta Ukrainy (XVI – pochatok XXI stolittia): porivnialnyi analiz : monohrafiia [The system of physical education of students of secondary schools in Poland and Ukraine (XVI – the beginning of XXI century): a comparative analysis]. *Lutsk : Vezha-Druk*, 240.
7. Tsos, A. V. (2009). Zakonomirnosti rozvytku fizychnoi kultury [The regularities of physical culture development]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi : zb. nauk. pr. Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. – Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky*, no. 3 (7), 19–23.
8. Tsos, A. V. & Dedeliuk, N. A. (2014). Istoriia fizychnoho vykhovannia na terenakh Ukrainy z naidavnishykh chasiv do pochatku XIX st. : [navch. posib. dlia stud. vyshch. navch.zakl.] [The history of physical education in Ukraine from ancient times to the early nineteenth century]. *Lutsk, Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky*, 456.
9. Tsos, A.V. (2000). *Fizychno vykhovannia v kalendarnii obriadovosti ukraintiv: Monohrafiia* [Physical education in Ukrainian ritual calendar]. *Lutsk, Nadstyria*, 376.

Інформація про авторів:

Едуард Вільчковський; vaj65@mail.ru; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43025, Україна.
Анатолій Вольчинський; http://orcid.org/0000-0001-7751-9116; vaj65@mail.ru; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43025, Україна.

Information about the Authors:

Eduard Vylchkovsky; vaj65@mail.ru; Lesya Ukrainka Eastern European National University; 30 Vynnychenka Street, Lutsk, 43025, Ukraine.
Anatolii Volchinsky; http://orcid.org/0000-0001-7751-9116; vaj65@mail.ru; Lesya Ukrainka Eastern European National University; 30 Vynnychenka Street, Lutsk, 43025, Ukraine.
Serhii Kozibrotsky; http://orcid.org/0000-0002-9112-4396; kozibrotskyy@mail.ru; Lesya Ukrainka Eastern

Сергій Козіброцький; <http://orcid.org/0000-0002-9112-4396>; kozibrotskyu@mail.ru; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43025, Україна. European National University; 30 Vynnychenka Street, Lutsk, 43025, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2016 р.